



*Цікаві факти про життя та
творчість Марка Вовчка:
до 190-річчя від дня народження*

*Укладання та оформлення
Великодна Г. В.*

Марко Вовчок (1833–1907)

Цьогоріч українська спільнота святкує 190 років від дня народження визначної української письменниці, перекладачки та видавця **Марка Вовчка** (Марія Олександрівна Вілінська, у першому шлюбі – Маркович, в другому – Лобач-Жученко; 1833–1907). Насправді вона чи не найзагадковіша постать в українській літературі.

Народилася Марія Вілінська 10 (22) грудня 1833 р. в маєтку Єкатерининське Єлецького повіту Орловської губернії у збіднілій дворянській сім'ї. Повсякденною мовою в родині Вілінських була французька. Мати, **Парасковія Петрівна Данилова**, походила із дворянського роду. Свого батька, полковника у відставці **Олександра Олексійовича Вілінського**, дочка любила, але майже не пам'ятала: у червні 1840 р. той помер, коли їй минуло сім років.



Марія Вілінська

Дитинство

Коли майбутній письменниці виповнилося 10 років, мати вийшла заміж вдруге. Вітчим, відставний унтерофіцер Дмитро Дмитрієв, був п'яницею, *«розгнуданий, грубий і відчайдушний гуляка-картяр»*. Матері довелося віддати дітей на опіку родичам. За деякими даними, Марія була відправлена до тітки Варвари Писаревої у Харків.

У 1845—1847 рр. Марія Вілінська навчалась у приватному пансіоні шляхетних дівчат в Харкові. Тут вона вперше захопилася українськими піснями, мовою, відчувши серцем її мелодійність і красу. Після навчання Марія переїхала в Орел до тітки Катерини Петрівни Мардовіної та продовжила самоосвіту.



Вихованці Харківського пансіону шляхетних дівчат мадам
Нагель фон Мартеллі

Раннє заміжжя



Марія Вілінська



Опанас Маркович

Марія Вілінська була дуже освіченою жінкою. Вона володіла українською, російською, французькою, англійською, польською, чеською, німецькою та іншими мовами.

У 17 років Марія Вілінська вийшла заміж за засланоного в Орел у кирило-мефодіївській справі **Опанаса Васильовича Марковича** (1822—1867) – фольклориста, етнографа і громадського діяча. Після весілля молоді виїхали в Україну. Врешті шлюб закінчився розлученням, бо виходила заміж *«не кохаючи, а лише прагнучи незалежності»*.

Таємниці псевдоніма

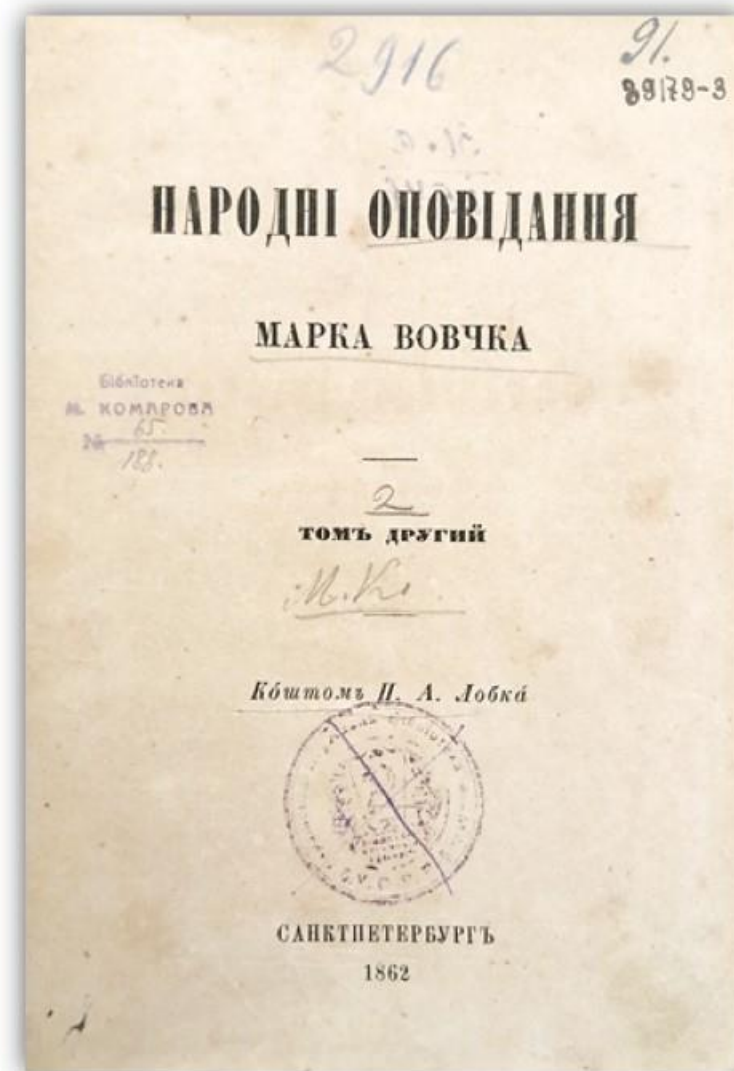
Літературний псевдонім **Марко Вовчок**, за однією версією, Марія Вілінська вигадала сама, взявши за основу прізвище першого чоловіка *Маркович*. За другою версією, псевдонім виник на основі імені засновника роду Марковичів козака Марка, прозваного «Вовком» за сувору вдачу. Врешті, за останньою версією, псевдонім придумав П. Куліш, який поєднав прізвище чоловіка Марії з її «вовчкуватістю» у спілкуванні.

На початку своєї літературної кар'єри Марко Вовчок була єдиною представницею прекрасної половини людства на теренах української літератури. Вона, не дивлячись на російське походження, любила українську мову та дебютувала як українська авторка.

Літературна слава

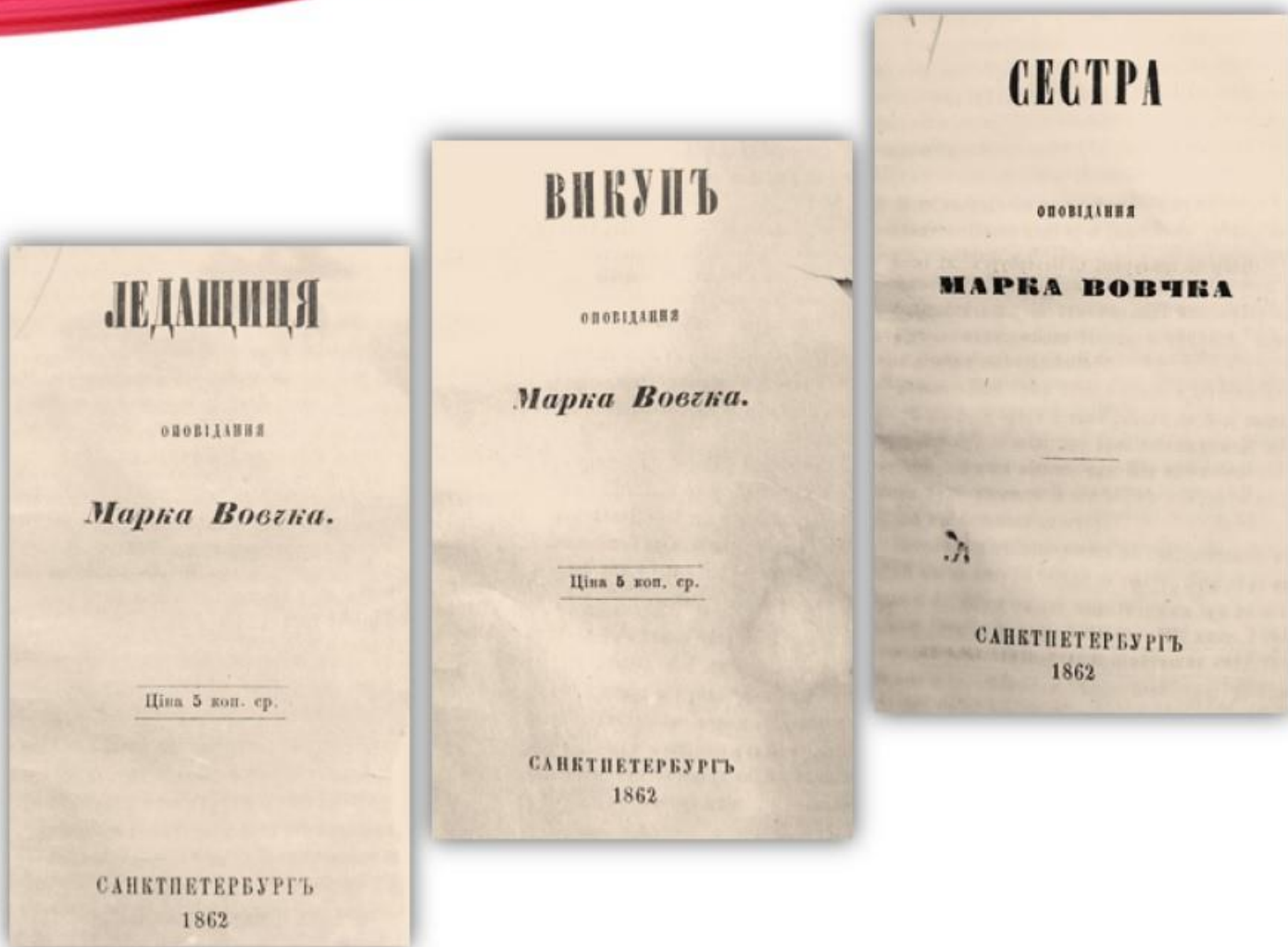
Значної літературної слави в Україні Марко Вовчок здобула після публікації збірки **«Народні оповідання»**. В основу творів лягли історичні та етнографічні матеріали, які надавав їй чоловік Опанас Маркович. Збірка оповідань «Народні оповідання» про життя українського селянства, зокрема долю жінки-кріпачки, вийшла в 3-х томах (1857, 1862, 1865) у редакції П. О. Куліша.

У Науковій бібліотеці Одеського національного університету імені І. І. Мечникова зберігаються два примірники другого тому «Народних оповідань» (1862), виданих П. О. Кулішем у власній друкарні коштом П. А. Лобка.



Народні оповідання (СПб., 1862, т. 2).
Титульний аркуш

Нові жанри української літератури



*Ледациця. Викуп. Сестра (СПб., 1862).
Конволют. Титульні аркуші*

Письменниця збагатила українську літературу новими жанрами соціально-проблемного оповідання. У фондах Наукової бібліотеки ОНУ імені І. І. Мечникова зберігається видавничий конволют, до складу якого ввійшли три оповідання Марка Вовчка: «*Викуп*», «*Ледациця*», «*Сестра*», що виходили окремими книгами. Видання конволюта надруковані у Санкт-Петербурзі в типографії департаменту наділів у 1862 р. Видання увійшли в серію книжок «Сільська бібліотека». Всі книжки друкувалися невеликим накладом, до наших часів багато книжок були утрачені. Тому університетський примірник можна вважати рідкісним виданням.

«Мовчазний Сфінкс»

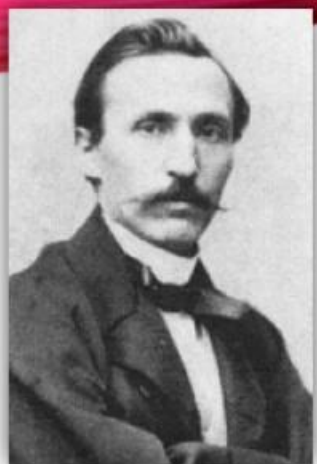
Марко Вовчок обожнювали чоловіки та ненавиділи жінки. Її називали «мовчазним Сфінксом», «фатальною жінкою», через неї розпадалися сім'ї, чоловіки кінчали життя самогубством або дивним чином помирали. Вона чарувала поєднанням краси, інтелекту, таланту, незалежністю та зовнішньою незворушністю. Її творчістю захоплювався Т. Шевченко, називаючи «донею» та присвятивши останнє прижиттєве видання «Кобзаря». Вона була першою перекладачкою творів Жуль Верна. Майже 40 років Марко Вовчок була постійним співробітником журналу «*Magasin d'Education et de Recreation*», у якому друкувався Жюль Верн.

Справді, непересічна особистість!



Марко Вовчок

Палкі шанувальники



Пантелеймон Куліш
(1819–1897)



Михайло Костомаров
(1817–1885)



Іван Тургенєв
(1818–1883)



Олександр Герцен
(1812–1870)



Микола Добролюбов
(1836–1861)



П'єр-Жуль Етцель
(1814–1886)



Микола Чернишевський
(1828–1889)



Степан Єшевський
(1829–1865)



Олександр Пассек
(1836–1867)



Дмитро Писарєв
(1840–1868)

«Фатальна жінка»

Катерина Юнге, донька графа Федора Толстого й авторка спогадів про Т. Шевченка, в якого вчилася малювати, так писала про Марію: *«Що є такого в цій жінці, що всі нею так захоплюються? Зовні – проста баба, відбиток чогось соттин; противні білі очі з білими бровами та віями, пласке обличчя; в товаристві мовчить, ніяк її не розворушиш, відповідає тільки «так» і «ні».*



Катерина Юнге

*А всі мужчини втрачають від неї глузд: **Тургенєв** лежить біля її ніг, **Герцен** приїхав до неї в Бельгію, де його мало не схопили, **Куліш** через неї розлучився з дружиною, **Пассек** захопився аж так, що покинув свою працю, свою кар'єру, змарнів увесь і їде з нею, не зважаючи зовсім на те, що брат тільки-но видужав після гарячки, а мати захворіла з горя... Марковичева вміє так зробити, що її прихильники скрізь відстоюють її, вона покинула чоловіка, чудову людину – кажуть: «Він її не вартий»; покинула хлопця, тримала його, як собаку, на кухні – кажуть: «Її душа надто велична, щоб задовольнятися життєвими дрібницями». Як мене обурює ця жінка!».*

Звинувачення у плагіаті

Мистецька спадщина Марка Вовчка досить значна й багатогранна — понад 100 оригінальних творів і майже стільки ж перекладів.

Мало хто знає, але Марко Вовчок насправді використовувала чужі переклади, підписуючись власним іменем. Письменниця не встигала з роботою, тому наймала перекладачок з провінції, гонорари яким платила вполовину менші від обіцяних. Більшість перекладачок злидні терпіли мовчки. Однак серед «наймичок» опинилася й двоюрідна сестра покійного Опанаса Марковича — **Катерина Керстен**.

Імовірно, прагнучи помсти за зрадженого брата чи з матеріальної скрути, Катерина відплатила Марії Олександрівні. Родичка взяла готовий переклад «Казок» Андерсена, раніше виконаний Марією Трубніковою та Надією Стасовою, і майже дослівно переписала всю збірку. Марко Вовчок, не прочитавши рукопис, поставила свій підпис і надіслала видавцеві. Після виходу перекладу Марко Вовчок звинуватили у плагіаті.



Марко Вовчок

Мінливості долі

Внаслідок визнання Третейським судом факту плагіату Марко Вовчок ганебно втратила письменницьку репутацію. Навіть її оригінальні твори видавництва масово познімали з планів друку, а публічні бібліотеки всю бібліографію української письменниці перемістили у книгосховища. Насамкінець, Марко Вовчок перестали приймати у вищому світі та літературних салонах. Через скандал закритися часопис *«Переклади кращих іноземних письменників»*, редагований літераторкою, а матеріальне становище Марка Вовчка погіршилося.

На початку 1872 р. вона, прагнучи сховатися від осуду, переїжджає в маєток знайомих у Тверській губернії. Мешкаючи відтак у провінції, Марко Вовчок продовжувала писати. Тут вона познайомилася з М. Лобач-Жученко – останнім майбутнім чоловіком.

Останнє кохання

Марко Вовчок була неординарною жінкою. То ж не дивно, що в неї, 40-річну, закохався на 17 років молодший гардемарин, випускник морського училища **Михайло Дем'янович Лобач-Жученко** (1850—1927), котрий був всього на 3 роки старший за її сина і навіть приятелював із ним.

У 1878 р. після семи років цивільного шлюбу Марія та Михайло врешті-решт побралися та вирушили у Ставрополь. Він став її другим законним та останнім чоловіком. У щасливому шлюбі вони прожили три десятиріччя.



Михайло Лобач-Жученко



Марко Вовчок

Жорстокий світ



Богдан Маркович

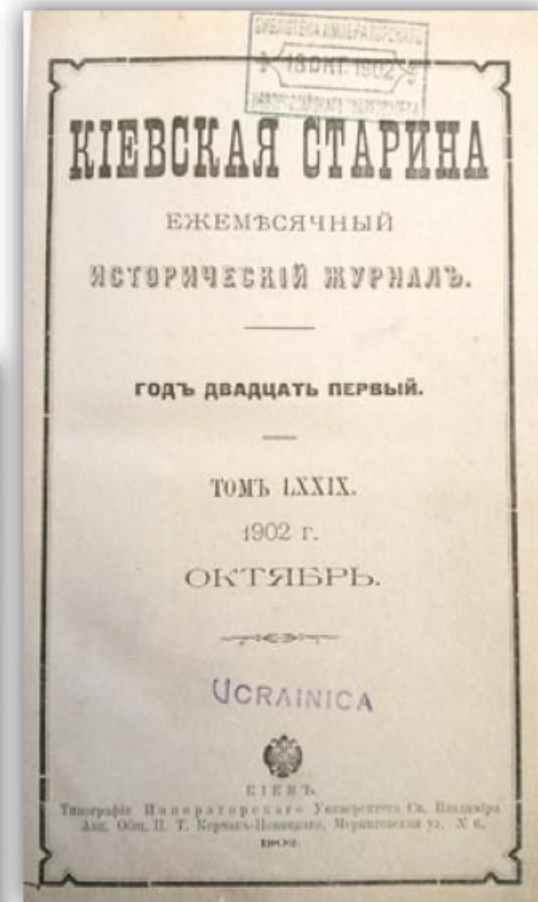
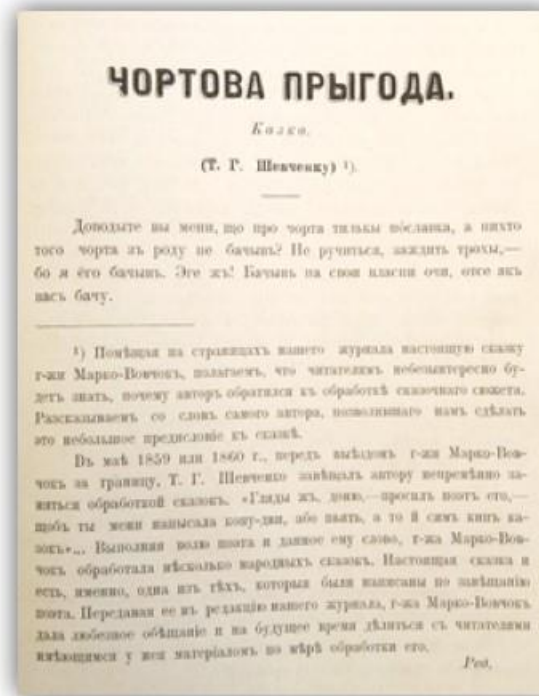
У Ставрополі Марко Вовчок свідомо відмовилася від літературної діяльності, наче хотіла назавжди позбутися псевдоніму, вигаданого для неї П. Кулішем. Вона, рятуючи репутацію майбутньої невістки, всиновила позашлюбну дитину свого сина і назвала його Борисом.

Однак тішилася життям у колі родини Марія Лобач-Жученко не довго. Син Богдан Маркович опинився у в'язниці, а потім на два роки був засланий на поселення до Катеринославської губернії. Також тривали судові процеси над її чоловіком, котрий, нібито, вчинив службове зловживання. Аби вижити, Марія Олександрівна продовжила літературну працю.

Надруковано через сорок років ...

У провінційній пресі завжди платили копійки. Лише восени 1902 р. часопис «Киевская старина» вперше надрукував україномовне гумористичне оповідання-казку **«Чортова пригода»** (початкова назва «Чортище»), написане Марком Вовчком ще в 1860-ті роки. Твір присвячено Т. Г. Шевченкові – вчителю та порадинику, котрий заповів їй неодмінно зайнятися обробкою казок. Схвальний відгук оповідання отримало від І. Франка. Найбільшої похвали Марко Вовчок удостоєна за мову твору: «блискуча, чиста і багата, як у давно і всім нам відомого Марка Вовчка».

Мізерний гонорар (40 рублів) авторка попросила переказати Товариству ім. Т. Шевченка, аби його витратили на допомогу незабезпеченим студентам.



Чортова пригода // Київська старина (Київ, 1902).
Титульний аркуш журналу та сторінка тексту

Перший портрет

Марія Олександрівна ніде не друкувала свого портрета до 1902 р. Вперше її портрет з підписом «*Марія Марковичка*» було опубліковано у другому томі відомої антології української прози «Вік», виданої в Києві на честь століття нової української літератури.



Марко Вовчок

Переродження Фенікса

Подібно до Фенікса Марко Вовчок остаточно переродилася. Після тривалої перерви літераторка почала писати під новими псевдонімами, а саме «Лікар Приймо», «Я. Канонін», «Марк Далекий». Нею були створені казка українською мовою «Чортяча напасть» (1902), оповідання. Вона почала, але так і не завершила останню повість «Гайдамаки».

Останній рік життя письменниця мешкала на околиці м. Нальчик. У неї лікарі діагностували пухлину мозку. Померла Марія Олександрівна 28 липня (10 серпня) 1907 р.



*Марко Вовчок
(Нальчик)*

Живу і мислю думою одною про ті світлі часи, коли людина стане володарем своєї долі, свого щастя.

Марко Вовчок

Марко Вовчок ніколи не заперечувала вигадки про себе і не спростовувала публічно помилки щодо її біографічних даних. Письменниця була впевнена, що біографію людини варто писати лише після її смерті.